
ФІЛОСОФІЯ

Андрущенко В. П., Вікторов В. Г.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ В ДЗЕРКАЛІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ТА ЕКСПЕКТАЦІЙ

Аналізуються чинники, які впливають на формування якісної освіти в Україні, сучасні проблеми управління освітньою галуззю та перспективи їх вирішення.

Ключові поняття: освіта, якість освіти, освітня стратегія, освітні стандарти.

Якість освіти належить до тих опорних категорій, навколо яких концентруються методики й технології її організації у відповідності з викликами епохи та експектаціями особистості. В “Енциклопедії освіти”¹ ця категорія характеризується як “комплексна характеристика, яка відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти відповідно до інтересів особи, суспільства і держави. Якісна освіта повинна давати можливість кожному індивіду залежно від його інтересів і можливостей здобувати повноцінну, безперервну освіту відповідного рівня в усіх її формах”². В основу визначення якості освіти покладено моніторинг якості навчання через оцінку кондицій навчального процесу та моніторинг якості підготовки – оцінка рівня отриманих студентами знань, умінь, навичок. Європейська система оцінки знань (за заліковими одиницями) ECTS (Еигореап Community Course Credit Transfer System) може бути зіставлена з системою, існуючою в Україні. У межах реалізації Болонського процесу існує Європейська мережа забезпечення якості (ENQA), до якої мають адаптуватися вітчизняні ВНЗ.

---

¹ Енциклопедія освіти / Головний редактор В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

² Енциклопедія освіти / Головний редактор В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 1016.

Саме з якістю освіти світова спільнота пов'язує якість життя, формування здорового, екологічно безпечного способу життя, можливості прогресивного поступу людства. Так, Звіт людського розвитку 2003 року наголошує на важливості питання про якість освіти, як таке, що безпосередньо пов'язане з подоланням бідності в країні, належного фінансового забезпечення навчання в середній школі, підвищенням рівня матеріального добробуту, розвитком культури тощо. Саме тому покращення якості освіти для всіх на сьогодні є завданням, спрямованим на досягнення цілей тисячоліття в галузі розвитку, що були прийняті Декларацією тисячоліття 2000 року. Як вважають експерти ПРООН, необхідність бідним прошкам населення сплачувати за навчання в загальноосвітній середній школі (приватній чи державній) не сприяє забезпеченню загального охоплення початковою освітою всіх та досягненню цілей тисячоліття. Такий взаємозв'язок між намаганням, з одного боку, створити інститут приватних навчальних закладів, а з іншого, підтриманням на належному рівні державних установ за бюджетні кошти, створює певні суперечності для досягнення якості освіти, тим самим ставить під сумнів питання рівності та якості освіти для всіх.

Складною є ситуація й в Україні. На якості освіти позначаються не тільки світові кризові процеси, що проявляються в Україні не інакше, як у спотворених формах, скільки внутрішні суперечності – економічні, політичні, соціокультурні, які обумовлюють коли б чи не “третій шлях” розвитку освіти, відмінний від реалізованого в колишньому СРСР і від того, який реалізується в країнах європейського простору в контексті Болонських домовленостей. Не можна сказати, що освіта в Україні нині знаходиться по за увагою держави і суспільства. Якраз навпаки – до неї прикута увага всяк і кожного. Однак, більшою мірою ця увага, що періодично підвищується в період виборчих перегонів, має показовий, ідеологічний характер. Її ефективність має не визначені контури. Нерідко в країні приймаються рішення, які суперечать не тільки загальним закономірностям розвитку освіти, світовому досвіду, але й здоровому глузду. І хоча ситуація продовжує загострюватись, професійні працівники галузі й пересічні громадяни мають надію на покращення. Підставою для цього є наступні кроки Уряду. Переймаючись проблемами якості освіти та першочерговості їх, Уряд прийняв *Цілі розвитку тисячоліття* як стратегію економічного зростання та розвитку держави, особливо важливим аспектом якого є поліпшення якості освіти взагалі. В документі наголошується, що Україна традиційно та історично завжди прагнула досягнути

найвищих стандартів в освіті, розвиваючи та підтримуючи освітянські інновації, мережу навчальних закладів та систему підготовки кадрів в системі освіти. Одним з показників такого розвитку, наприклад, є те, що пропорція населення з вищою освітою є значно більшою ніж у країнах, що мають більш сталі економічні здобутки.

Однак, на думку експертів, в останні (90-і) роки якість загальної середньої освіти не відповідає сучасним світовим показникам, більш оптимістична ситуація притаманна сучасній галузі вищої освіти. Стосовно ж галузі післяшкільної освіти, то Україна сьогодні має нижчі показники, ніж Польща, Болгарія та Росія, саме в цьому напрямі, вважають експерти, має бути здійснено певні кроки у галузі освітянської політики.

У дошкільній освіті якість освітніх послуг пов'язана не тільки з можливістю держави підтримати фінансово ті сім'ї, що мають малі достатки, а й з фактором безробіття серед жінок, що останнім часом зростає.

Міжнародна європейська спільнота, Рада Європи, зокрема, велику увагу приділяє розвитку освіти. Особливу увагу дана організація спрямовує на розробку рекомендацій, що допомагають спрямувати зусилля на спільні проблеми в різних освітніх сферах. Так, головне питання якості освіти у європейських країнах є одним з найактуальніших, що викликає постійні дискусії та інтерес з боку експертів, більшість з яких тісно пов'язують дане поняття з певними показниками та параметрами, що відображені у міжнародній статистиці.

Ще на початку 90-х рр. експерти Ради Європи прийшли до висновку, що міжнародна статистика з питань освіти більше тяжіє до кількісних показників, ніж до показників, що характеризують якість освіти у світі, що не сприяло наданню країнам можливості порівняти освітні стандарти та якість освітніх послуг у світі. Для подолання цих проблем Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Резолюцію щодо порівняльної оцінки якості освіти у світі. Дана резолюція наголошує на необхідності доступу до інформації всіх без винятку груп населення (батьків, студентів, політиків тощо) до незалежних засобів оцінки навчальних курсів, шкіл і національних систем освіти. Особливу роль Радою Європи відведено Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Міжнародній Асоціації з оцінювання досягнень в освіті (IEA) та іншим структурам для збору даних про освіту та для можливості порівняння цих показників на міжнародному рівні. На жаль, Україна не бере досі участі в таких

дослідженнях. Певним чином цей факт пов'язано з недостатністю коштів та не розробленістю конкретних кроків у даному напрямі.

Рада Європи наголошує на тому, що сьогодні більшість освітніх систем стикаються з проблемою якості освіти, як основною. Проблемою, пов'язаною зі зростаючими соціальними вимогами та потребою економіки в людях з високим рівнем кваліфікації в ситуації – освіта для всіх і акцентом на якості, що потребує диверсифікації умов, напрямів розвитку та методик освіти. Причиною такої ситуації, на погляд експертів РЄ, є темпи прискорення та не передбачуваний ріст економічного та технічного розвитку, який призводить до того, що ринок праці вже не гарантує забезпечення роботою і потребує на додаток до фахової підготовки навчання протягом усього життя. Руйнується соціальна єдність, маргіналізуються певні соціальні групи у зв'язку з безробіттям, послаблюється роль моральних цінностей і традиційних норм поведінки. Зростає розуміння потреби захисту довкілля та стабільного розвитку. Розвиток інформаційних технологій спричинив зміни у сфері культури (полікультурність та диверсифікованість Європи та європейських суспільств, зріст ізоляціонізму, расизму, ксенофобії, нетерпимості тощо).

У контексті даних проблем міжнародна експертиза Ради Європи розробляє рекомендації та підтримує роботу Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародної асоціації з оцінювання досягнень у освіті та проведення щорічних оглядів функціонування освітніх систем, підготовці кваліфікованих спеціалістів у галузі порівняльних досліджень. Особливу увагу РЄ концентрує на проблемах порівняльної стратегії щодо зниження успішності та щодо тих, хто залишає школу, а також у галузі вивчення рідної мови та іноземних мов. Таку політику міжнародна європейська спільнота пов'язує з потребами мультикультурної та багатомовної Європи, яку можна сприймати з позицій зростаючої можливості європейців спілкуватися між собою через мовні й культурні кордони, які уповноважені органи мають заохочувати, організовувати й фінансувати на всіх рівнях освіти. До стратегії у Додатку до Рекомендації РЄ “Про сучасні мови” відносяться заходи, що на думку експертів сприяють покращенню якості освіти у галузі вивчення мов. До цих заходів віднесено: сприяння впровадженню загальних підходів та принципів сприяння широкій багатомовності; раннє вивчення мови (до 11 років); підвищення стандарту комунікації (включення до навчальних програм ширшого кола мов і рівнів навчання); професійно-орієнтоване вивчення мов; освіта дорослих; двомовна освіта в

двомовних або багатомовних регіонах; специфікація завдань та оцінка якості; підготовка вчителів тощо.

Серед широкого загалу рекомендацій міжнародної спільноти, які здійснені останніми роками експертами Ради Європи слід відмітити такі, що є основоположними, спрямованими на загальне бачення шляхів щодо покращення якості освіти, серед яких низка документів стосовно середньої освіти взагалі.

Рекомендація № R (99) 2 “Про середню освіту” пропонує освітню стратегію покращення якості не тільки для держав-членів Європейської культурної конвенції, а й для країн, які не є членами Ради Європи. Так, зупиняючись на основних пунктах Додатку до даної Рекомендації, слід виділити такі:

– *основна мета освіти* має полягати в поширенні загальнолюдських цінностей (повага до прав людини, толерантність, демократичне громадянство тощо). *Поліпшення балансу між формами навчання й завданнями* необхідно досягти завдяки глибшій диверсифікації середньої освіти, забезпечення кращої підготовки для світу праці, що сьогодні радикально змінився та тіснішого взаємозв’язку між загальною, технічною чи професійною формами навчання. Важливим в цьому напрямі є розвиток ключових умінь (незалежне мислення, здатність до аналізу і синтезу, власна оцінка тощо).

– *структура і управління середньою освітою*. Структура й механізм управління освітою повинні бути диверсифікованими й гнучкими, планування має бути здійснено за умови консультацій усіх зацікавлених сторін. Освітньою одиницею в середній освіті є вже не клас, а школа з її оточенням. Тому важливим на сьогодні є навчання шкільної громади (учителів, адміністраторів, батьків, і т.д.). Освітні заклади сьогодні потребують певної частини незалежності у формуванні власного розвитку та освітньої стратегії поліпшення якості роботи.

– *зміст навчальних планів і методик викладання/навчання*. Реформування навчальних планів та програм має здійснюватись з огляду на те, що сучасна Європа та світ характеризуються великою складністю, швидкими та не передбачуваними змінами, великим прогресом знань, збільшенням джерел інформації та розвитком наукових технологій (генна інженерія, обробка інформації, інформатизація та глобалізація тощо). *Уміння навчатись протягом усього життя є невід’ємною складовою освітньої політики щодо змісту освіти взагалі*.

– *людські ресурси*. Успіх реформування системи освіти залежить значною мірою від участі й мотивації вчителів та освітян, тому важливу увагу слід приділяти базовій та фаховій підготовці спеціалістів. Такі аспекти, як міждисциплінарний підхід, робота в команді, співпраця освітян на місцевому рівні, набуття ключових умінь, оцінка й самооцінка якості роботи, безперервна освіта, підготовка директорів та адміністраторів, повинні стати основними чинниками для забезпечення якісної роботи навчальних закладів.

– *реформування*. Розробка ефективної стратегії освіти. Врахування у ній часового фактору, системного характеру всієї реформи відповідно до соціальних вимог, а також пошук інструментів для планування, аналізу, управління та оцінки загальних реформ освіти є ключовими на сьогодні.

– *європейський вимір у середній освіті*. Як стверджують експерти РЄ, досвід щодо запровадження європейського виміру свідчить про сприяння розвитку національній, регіональній та місцевій ідентичності, демократичного громадянства ознайомлення зі спільною спадщиною та різноманітністю європейських культур. Важливим у впровадженні європейського виміру є врахування його у процесі розробки навчальних програм, підготовці педагогів та позашкільній роботі. Впровадження європейського виміру може дати результати при умові здійснення всеосяжної стратегії, що поєднує відповідне фахове та подальше навчання, введення європейського виміру до навчального плану, обговорення сутності його еволюції.

Проблему впливу механізмів управління освітньою галуззю на якість освітніх послуг та освіти, зокрема, детально досліджують сьогодні впливові експертні міжнародні структури, серед яких Інститут відкритого суспільства та Світовий Банк. Як сказано в спільній доповіді завідуючого освітнім сектором європейського та азіатського відділення Світового Банку – Джимом Сокнатом та директором Інституту освітньої політики Інституту відкритого суспільства Камероном Харрісом, більшість країн сьогодні зацікавлені у встановленні державних цілей та розробці стратегій їх імплементації з акцентом на їх деталізацію згідно рівню здійснення освітньої політики, включаючи стратегії вимірювання прогресу на шляху до їх досягнення. Така тенденція до встановлення чітких освітніх цілей та вимірювання ступені їх виконання свідчить про неабияку увагу та важливість досягнення освітніми системами якісних показників. Більше того, освітян цікавить те, чи освітні цілі у національних планах сформульовані таким чином, щоб їх можливо було використати як критерії оцінювання якості самих систем. Саме на встановленні та

узгодженні даних критеріїв зосереджують увагу країни, що намагаються відповідати міжнародним нормам, серед яких поняття якості освіти є основним.

Серед процесів, що безпосередньо впливають на якість освіти, експерти відзначають процеси *централізації/децентралізації*, які притаманні процесу управління освітою. Так, централізацію та децентралізацію визнано важливим інструментом, що підтримує зміни в суспільстві. Гармонійний баланс між централізаційними та децентралізаційними процесами є, на погляд експертів Інституту відкритого суспільства, фундаментально важливим. При цьому децентралізація не має бути метою, а лише механізмом змін, а рішення, що приймаються на користь централізації/децентралізації повинні бути спрямовані досягнення освітніх цілей. Як відзначає Джим Сокнат, – важливими повною мірою є не тільки правильні управлінські механізми, менеджмент та фінансові аспекти, а й те, хто цим всім управляє; Міністерство освіти не може і не повинно бути єдиним органом, відповідальним за діяльність освітньої системи. Для цього є досить багато зацікавлених сторін.

Як вважають експерти Світового Банку, пріоритет у визначенні поняття якості освіти та освітніх послуг має бути наданий Міністерству освіти. На їхню думку, системи освіти з централізованими органами управління є досить ефективними для країн з плановою економікою та авторитарною політичною системою; вони зовсім не підходять країнам, що прямують до відкритих політичних систем та участі у глобальних економічних процесах. Як зазначає Джим Сокнат, щоб досягти високої якості освіти, країни мають відповідати потребам ринкової економіки та відкритого суспільства. При цьому аналітик зазначає, що для досягнення відповідних якісних показників освітнім системам необхідно дотримуватись чотирьох цілей розвитку, а саме: боротьба з бідністю шляхом охоплення освітою; використання фінансів для забезпечення прозорості та відповідності системи освіти; більш ефективного використання ресурсів; реформування таких секторів освіти, як центрального управління, менеджменту та звітності.

Аналізуючи загальні проблеми змісту освіти у різних країнах, експерти Світового Банку пропонують зупинитись на проблемах того, чому необхідно навчати. Саме з пріоритетів навчальних цілей вони виділяють необхідні навички, що дозволяють людині проявляти та застосовувати отримані знання у різноманітних життєвих ситуаціях. В даному контексті необхідно: скорочення кількості предметів; збалансувати фактичний зміст підручників та навчальних матеріалів з

огляду на розвиток здібностей, розв'язання проблем, творчості, вміння працювати в команді тощо; запровадження стандартів знань та навичок; перегляд підходів та змісту навчання національних меншин в інтересах підтримки соціального взаєморозуміння; заміна вузької та виключно спеціалізованої професійної та технічної освіти шляхом запровадження диференційованого навчання зі збільшенням частки академічного змісту; запровадження більшого вибору спеціалізованого навчання після отримання загальної середньої освіти.

Боротьба з бідністю, як важливий чинник підвищення якості освіти, розглядається експертами Світового Банку у контексті збалансування рівності освітніх послуг для міської та сільської місцевості, доступу до якісних освітніх послуг бідних верств населення. Так, важливим є можливість доступу до навчальних закладів, навчальних матеріалів, добре кваліфікованих педагогів. Особливо важливим є досягнення вихідних результатів, що можуть бути визначеними завдяки застосуванню прозорих механізмів оцінки якості освітніх послуг та навчальних досягнень.

Використання фінансів для забезпечення прозорості та відповідності системи освіти полягає, на думку експертів Інституту відкритого суспільства та Світового банку, у таких основних шляхах: урізноманітнення шляхів фінансування; удосконалення механізмів розподілу фінансів, частково завдяки вдосконаленню схем оподаткування; перерозподіл фінансових витрат стосовно навчання, оптимізації витрат на вчителів, навчальні матеріали тощо.

Більш ефективне використання ресурсів. При детальному розгляді індикаторів якості освіти, досліджених Організацією економічного співробітництва та розвитку, постає питання ефективного використання ресурсів в системах освіти, а саме: навчальні заклади базуються у численних будівлях та прилеглих до них територіях. Необхідно консолідувати та укріпити мережу шкільних будівель; педагогічні кадри досить численні, однак зарплатня є значно низькою; зменшення кількості педагогічних кадрів при збільшенні оплати праці може сприяти підвищенню якості освітніх показників; необхідно переглянути шляхи енергозбереження у навчальних закладах; необхідно також запроваджувати послуги, що надаються освітній сфері з інших галузей на прозорій конкурсній основі.

Реформування таких секторів освіти, як центрального управління, менеджменту та звітності полягає у широкому залученні локальних органів управління та шкільних округів, які повинні відігравати основну роль у менеджменті дошкільної та середньої

загальної освіти (іноді професійної та вищої). Особлива роль в даному випадку має бути надана батькам та лідерам громад, оскільки громадянському суспільству притаманний стійкий інтерес до освітніх процесів та можливість суспільного контролю над його якістю.

Загалом зусилля формування національної політики держави щодо стратегії розвитку освіти, покращення її якості, на думку експертів Світового Банку, мають бути спрямовані на: реструктуризацію старшої ступені середньої освіти; послаблення бар'єрів між напрямками середньої освіти, середньою та вищою освітою та між програмами вищої освіти; створення дешевих альтернатив платним дошкільним закладам; розробка міжгалузевих стратегій з метою підвищення якості освіти в окремих районах, наприклад, у сільській місцевості, або в місцях проживання певних груп населення; скасування поділу можливостей отримання професійної підготовки за статевою ознакою з метою скорочення різниці між заробітною платою між чоловіками та жінками (з огляду на існування так званих чоловічих та жіночих професій); створення умов для перепідготовки дорослого населення з метою пристосування до змін в структурі запитів на робочу силу; розробка об'єктивних вступних іспитів в університети з метою зменшення залежності між вступом до вищих навчальних закладів та матеріальними можливостями сімей. В Законі України про освіту зазначено: “Державні стандарти встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Слід зазначити, що саме рівень якості освітніх послуг визначається показниками, що мають бути закладеними в державних стандартах. Ось чому державні стандарти тісно пов'язані з поняттям якості освіти взагалі. Україна сьогодні зробила важливий крок уперед саме у питанні розробки, обговорення та прийняття державних стандартів освіти. У законі “Про освіту” визначено, що, державні стандарти освіти розробляються окремо з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня і затверджуються Кабінетом Міністрів України.”

Розглядаючи міжнародні підходи до визначення поняття якості освіти та ролі стандартизації основних показників, слід зазначити, що під стандартом провідні освітянські кола зарубіжжя розуміють ступінь оволодіння матеріалом, необхідний для досягнення мети, еталону належного бажаного рівня навчальних досягнень. На думку відомого експертів, стандарти освіти умовно можна розглядати як окреслення результатів відповідно до визначення цілей освіти, які на загальнодержавному рівні встановлює уряд. При цьому головною проблемою даних стандартів є те, що базові цілі визначають

суб'єктивно, а з плином часу вони змінюються. Саме тому стандарти підлягають перегляду через певний період часу.

Починаючи з 30-х рр. XX ст. професор Чиказького Університету Ральф В.Тайлер сформував робочу групу та очолив дослідження, що спрямували зусилля на оцінювання роботи 30-и шкіл з метою визначення рівня успішності учнів. Саме дані дослідження були одними з перших спроб моніторингу широкого обсягу стандартів всередині однієї держави. Саме Р. Тайлер наголошував на потребі поступового підходу до оцінювання в освіті, що охоплював би весь процес від планування навчальних програм до вимірювання рівня досягнень учнів як із базових предметів, так і на міждержавному рівні. (Tyler, 1989). Вже пізніше освітяни Європи також почали говорити про важливість оцінювання для планування ґрунтовних освітніх реформ з метою покращення якості освіти. Роль засновника Інституту оцінювання якості освіти взяв на себе Інститут ЮНЕСКО в Гамбурзі (Німеччина), заснований у 1952 р. Пізніше проблемою моніторингу якості освіти почала опікуватись Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Вже в 1988 році було видано Перший міжнародний звіт “Огляд освіти: показники ОЕСР”, який містив дані за 1988 навчальний рік, а видання наступного року окреслило 38 міжнародних показників, що дало новий поштовх у розвитку порівняльних досліджень якості освіти. Наразі проект Міжнародної асоціації “Третє міжнародне дослідження з математики та природничих наук” (TIMSS) охопило 45 країн світу.

Восени 2001 року вперше було опубліковано результати Програми міжнародного оцінювання учнів. (PISA), що вмістили показники оцінювання 15-річних учнів в країнах-членах ОЕСР, що дало змогу визначити ступінь їх готовності до дорослого життя. З цими зрушеннями, почалася нова ера у галузі порівняння діяльності та якості освітніх систем на рівні міжнародної освітянської політики та оцінювання. Саме тому країни-члени ОЕСР почали говорити про створення в системі освіти порівняльної бази знань, а якість освіти стала поняттям, що підлягає вимірюванню за певними міжнародними показниками – індикаторами.

Як стверджують експерти ОЕСР А.Тайджнман та Т. Постлвейт: щоб сформувати ефективну освітню політику, потрібно знати провідні тенденції, адже без такої інформації шкільній адміністрації бракуватиме системності розуміння того, що відбувається у сфері вхідних ресурсів, процесів і конкретних результатів навчання... Обґрунтування потреби встановити цілі та стандарти освіти полягає у тому, що вони є поштовхом до посилення мотивації учнів і вчителів до

прогресу у навчанні. Щоб такий механізм запрацював, стандарти мають бути реальними та чіткими.

Зупиняючись на проблемі встановлення стандартів, необхідно визначити підходи країн-членів ОЕСР. Вони пов'язують даний аспект з тим, що конкретні цілі освіти, які визначаються на політичному рівні переносяться у конкретні стандарти, на які має вплинути громадськість та відповідні фахівці, орієнтири міжнародних досліджень. Так, для використання у структурі міжнародних порівнянь, стандарти розробляють за такими критеріями: зв'язок з цілями і завданнями; зв'язок з основними елементами системи освіти; діагностичний та оцінний характер стандартів; доступ до стандартів всіх зацікавлених осіб; об'єктивне вимірювання; загальна прийнятність; придатність для здійснення порівнянь; реальність для застосування.

Сьогодні міжнародна система освітніх показників для порівняння якості освіти у різних країнах відіграє важливу роль у формуванні освітянської політики та реформуванні освіти взагалі, значно впливає на планування та розвиток економіки та державної політики провідних країн світу. На міжнародному круглому столі, що відбувся в рамках Генеральної конференції міністрів країн ЮНЕСКО 3-4 жовтня 2003 року з якості освіти було визначено важливу роль міжнародних порівняльних досліджень в освіті (результати тестів PISA, TIMSS, визначення показників ОЕСР). Міністри дійшли спільного переконання, що освіта сьогодні полягає не тільки в загальних намаганнях навчити “читати, писати та рахувати”, сьогодні існує нагальна потреба в освіті відповідати на запити суспільства, особливо потребі сталого людського розвитку, миру та безпеки, правам людини, гендерній рівності та загальній якості життя особистості на соціальному та глобальному рівнях. Саме така позиція Міністрів багатьох країн наблизила системи до розуміння якості освіти у світовому масштабі.

В більшості країн СНГ, наприклад, Росії, як і в багатьох країнах світу, що стали на новий шлях розвитку, відчувається зростання інтересу до проблем освіти, особливо з боку багатьох недержавних структур та громадськості. Це несе за собою якісні зміни в суспільстві, водночас зростає вплив громадської думки на формування освітньої політики у державі. Більшість освітніх неурядових організацій зацікавлені у розробці різноманітних програм, що спрямовані на підтримку якості освіти та освітніх послуг. Так, сучасні російські експерти, притримуються думки про те, що якість освіти виявляється у особистісних досягненнях учня чи випускника освітнього закладу, є

суспільним продуктом, що залежить від позиції та комплексної організації зусиль всієї освітньої спільноти. Таким чином, до справи підтримки якості освіти причетними є всі категорії суб'єктів освіти – педагоги, управлінці, учні та батьки, освітні заклади, регіональні та федеральні системи освіти, важливим компонентом в яких є створення на основі сучасних інформаційних та мережових технологій інфраструктурного механізму управління якістю освіти на всіх рівнях. Це завдання зазначено у Федеральній програмі Міністерства освіти Росії.

Російський дослідник В. Г. Казаков розкриває поняття якості освіти та його складових, до яких він відносить: освітні стандарти, професіоналізм, сучасні технічні засоби навчання, сучасні педагогічні технології, якість навчання, сучасну навчально-виробничу базу, освітній менеджмент та маркетинг, соціальне партнерство та багатоканальне фінансування. На його думку, якість освіти особистості залежить від якості освітніх послуг, основним показником якого є зміст навчального матеріалу та сутність освітнього процесу. Освітній стандарт покликаний підняти якість освіти та забезпечити конвертування освіти в країні та за її межами для участі країни у міжнародному ринку праці.

Наголошуючи, що освітній стандарт є основним чинником якості освіти, В. Г. Казаков зазначає, що ядро стандарту якості професійної освіти складається з кваліфікації, що об'єднує певні параметри, а саме: співвідношення діапазону знань та вмінь, якості знань та вмінь, здатності раціонально планувати та організовувати свою роботу, вміння застосовувати знання у нетипових ситуаціях, адаптивність у нових виробничих умовах. Так, наприклад, складовими стандарту якості професійної освіти є кваліфікаційна структура, перелік професій та номенклатура спеціальностей, професійна характеристика, навчально-програмна документація тощо. Таким чином освітній стандарт виголошується не тільки основним інструментом управління якістю освіти, а й соціальною гарантією для випускника, що дозволить забезпечити йому конкурентноздатність на вітчизняному та світовому ринку праці.

Продовжуючи думку російських експертів, український дослідник В. М. Ніколаєвський зазначає, що основними складовими, які забезпечують якість освіти, є:

- професійна підготовка викладачів, їх особистісні якості (порядність, відповідальність, принциповість, толерантність тощо);
- навчально-методичне забезпечення навчального процесу (навчальні посібники, методичні розробки та ін.);

- наявність системи контролю й оцінки викладання, рівня знань учнів та студентів, адекватної сучасним вимогам;
- застосування у навчально-виховному процесі сучасних освітніх технологій (активних методів навчання, ТСО, Інтернет-технологій і т.ін.);
- залученість викладачів і студентів до науково-дослідницької діяльності;
- відповідність програм навчальних дисциплін сучасним вимогам; контакти з провідними закордонними фахівцями;
- належне матеріально-технічне забезпечення навчального процесу;
- забезпеченість науковою літературою, що відповідає сучасним вимогам;
- використання матеріалів соціологічних та інших досліджень;
- спрямованість викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця; стимулювання самостійної роботи студентів.

Особливу роль у формуванні якості освіти зарубіжні та вітчизняні освітяни відводять професіоналізму педагогічних кадрів, їх професійній підготовці. Важливим для педагога є підтримка інтересу учнів до навчання, предмету, стимуляція їх до роботи, постійна робота педагога над собою. Саме тому сьогодні особлива увага з боку педагогів має приділятися професійно-педагогічному вдосконаленню шляхом реалізації індивідуальних програм саморозвитку та творчих планів, пошукам найбільш ефективних методів та прийомів навчання. Велику роль у підвищенні якості освіти відіграє система підвищення кваліфікації вчителя, постійна участь в цій системі педагогів через наукові конференції, семінари, круглі столи тощо. В даному напрямі роль навчального закладу полягає у створенні умов для безперервного різнобічного розвитку педагога, врахування індивідуальних можливостей кожного, досягнутих результатів, стажу та атестаційних висновків. Категорія професіоналізму педагога в даному випадку розглянута не тільки в контексті характеристики його роботи та якості знань учня, а й у контексті особливостей мотивації педагога, його ціннісних орієнтацій, сенсу його праці. Саме тому важливо створити таке середовище для вчителя, де б усі суб'єкти навчального процесу знаходились в умовах, що вимагають від них високої відданості, творчості в роботі, зацікавленості у високій якості власної праці.

Важливою складовою якості освіти вітчизняні та міжнародні експерти вважають соціальне партнерство між державними органами влади, роботодавчими організаціями (підприємствами, асоціаціями, консорціумами), населенням країни, громадськими організаціями та

об'єднаннями. Сфера компетенції соціальних партнерів стосується всіх галузей освіти: навчальної, правової, фінансової, соціальної, наукової та ін. Метою соціального партнерства є спільні дії всіх соціальних партнерів для вирішення першочергових завдань освіти. Саме від їх взаємодії залежить якість освітніх послуг, підготовка високоякісних, конкурентноздатних, мобільних на ринку праці спеціалістів. Соціальне партнерство проявляється у відстоюванні інтересів громадян у державних, законодавчих органах влади, укріпленні організаційно-правової бази, пошуках альтернативних шляхів фінансування освітньої сфери, забезпеченні дольових інвестицій соціальних партнерів, науково-методичному забезпеченні та підвищенні соціальної значущості освіти взагалі.

Багатоканальне фінансування – комплекс організаційних, фінансових та економічних заходів, що забезпечують роботу закладу в режимі його розвитку на шляху до фінансової стабільності. Багатоканальне фінансування, як чинник підвищення якості освіти, особливу увагу має приділяти позабюджетним джерелам фінансування освітньої сфери. Як показує досвід багатьох країн світу, використання позабюджетних джерел фінансування дозволяє закладам освіти підняти на високий рівень науково-методичну та дослідницьку роботу, оновити матеріальну базу навчальних закладів, сприяє впровадженню інноваційних інформаційних та комунікаційних технологій (комп'ютеризація навчання).

Для українського суспільства освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціально-економічного розвитку суспільства та держави. Розглядаючи останні показники, що надаються статистичними організаціями, сьогодні можна говорити про перспективи розвитку освіти в Україні. За даними Державного комітету статистики України протягом останніх років спостерігається відчутне зростання коштів, які виділялись на сферу фінансування освіти, що, по суті, має сприяти підвищенню її якості. Зміни, що відбуваються сьогодні, є досить відчутними, спробуємо їх розглянути в порівнянні за останні роки.

Так, за даними Національної доповіді про розвиток людини ПРООН (2002р.) валовий показник охоплення навчанням в Україні становив 79% (в середньому по світу – 65%, у країнах, що розвиваються, – 61%, у високорозвинених країнах ОЕСР – 94%, в країнах Західної Європи та СНД – 77%). При цьому не мали початкової загальної освіти 6,8% осіб (дві третини з них молодше 10 років).

Заслужує на увагу той факт, що поряд із збільшенням за роки незалежності чисельності загальноосвітніх навчальних закладів зменшилась кількість саме шкіл. Разом з демографічними факторами зменшилась кількість учнів. При цьому чисельність вчителів порівняно з 1999 роком скоротилась на 35 тисяч. Поряд з тим, в Україні зросла мережа недержавних загальноосвітніх навчальних закладів.

Всі ці фактори вплинули на загальну якість освіти в Україні. Однак сьогодні українські освітяни визначають низку факторів, що негативно впливають на розвиток освіти, та якість освітніх послуг. Одним з таких факторів є недостатня забезпеченість вітчизняних шкіл сучасними навчально-методичними матеріалами, серед яких болісним питанням є проблема підручників у достатній кількості для всіх учнів. Іншою проблемою є низький рівень комп'ютеризації, оскільки школи здебільшого оснащені морально і фізично застарілими комп'ютерами, або взагалі їх не мають (сільська місцевість). Проблемою також є наявність ефективної системи підготовки кадрів, що відповідали б сучасним ринковим вимогам. Так, за останні роки в Україні постала проблема ПТНЗ, якості підготовки спеціалістів та наданню можливостей подальшої освіти та роботи після закінчення даного типу навчального закладу. Для прикладу, за даними статистики, із загальної кількості випускників ПТНЗ, 20,3 тис. (7,2%) продовжили навчання у навчальних закладах. Останнім часом в Україні проводяться численні соціологічні дослідження, де важливе місце відведено проблемам освіти. Так, за даними обстеження рівня освіти в рамках дослідження "Базова захищеність населення України" за 2002 рік від 19 до 20% респондентів вважають якісною отриману середню освіту. Ці та інші показники говорять не на користь вітчизняних освітніх послуг.

Дошкільна освіта – галузь, яка потребує значних зусиль для модернізації. Так останні роки відбувалось скорочення чисельності дошкільних навчальних закладів (25 тис. у 1990 р. – 15 тис. у 2002 р.) Кількість місць скоротилась з 2277 тис. до 1060 тис. Крім того, 5,6 тис. закладів працювали неповний рік, або не працювали взагалі внаслідок нестачі коштів на утримання (палива, енергії, водопостачання). Приміщення даних навчальних закладів все частіше здають в оренду іншим організаціям

Попри всі складнощі, з якими сьогодні стикається українська система освіти, держава робить значні поступки у бік кардинальних реформ, залучаючи найкращий науковий та практичний потенціал освітян, фахівців, що працюють у сфері освіти для покращення якості освіти та виведення освітніх показників на достатній рівень. До

широкого загалу освітніх реформ в Україні можна з впевненістю говорити про певні кроки. Так, до обговорення та розробки стратегії розвитку освіти залучаються як державні органи управління, так і громадяни, міжнародна спільнота. Показником такого кроку є поява низки досліджень, спрямованих на визначення стану освіти в Україні та шляхів вирішення проблем в освіті, що здійснюється Міністерством освіти і науки України, та Урядом.

Всеукраїнський спільний експеримент Міжнародного фонду “Відродження” з впровадження системи зовнішнього стандартизованого тестування, здійснений Міністерством освіти і науки у 2003 році започаткував практичні кроки до створення системи моніторингу якості освіти. Саме такий крок, допомагає сформувати чітке уявлення про рівень якості навчальних досягнень поки що невеликого відсотка випускників шкіл, постійно знаходиться в центрі уваги громадськості. Як стверджує суспільний тижневик “Дзеркало тижня”: “Україна зробила перший крок, покликаний ліквідувати розрив між знаннями, які дає середня школа, і вимогами, котрі висуває вища”. На жаль, у тій формі, в якій незалежне тестування впроваджується в Україні, цей розрив поглиблює. Тестування має бути доповнене іншими формами контролю якості освіти. При цьому, кожен з учасників навчального процесу має стати активним суб’єктом оцінки якості власних знань і знань, які забезпечує система.

До основних документів, що визначають освітні нормативи та стандарти в Україні можна віднести Закон про освіту та відповідні постанови Уряду з проблем освіти. Значним кроком на шляху до визначення рівня середньої освіти стало прийняття у листопаді 2003 року Державного стандарту базової та повної середньої освіти та широкого обговорення його громадськістю. Даний крок продовжив стратегію України на стандартизацію освіти та визначення якісних показників, що була започаткована з прийняттям Указом Президента України стратегічного документу Національної доктрини розвитку освіти у 2002 році.

Отже, уважний аналіз показує, що досягненню “якості освіти” мають бути підпорядковані всі без виключення ресурси і засоби освіти – людські, фінансові, матеріальні, організаційні, політичні, соціокультурні тощо. Однак, як би там не було, “якість” розпочинається з належної організації навчального процесу. З підйому цього чинника ми й розпочали модернізацію університетської життєдіяльності в контексті боротьби за “якість” у відповідності з вимогами практики.

Андрущенко В. П., Викторов В. Г. Качество образования в зеркале современных требований и ожиданий.

Анализируются факторы, влияющие на формирование качественного образования в Украине, современные проблемы управления образовательной отраслью и перспективы их решения.

Ключевые понятия: образование, качество образования, образовательная стратегия, образовательные стандарты.

Andruschenko V. P., Viktorov V. G. Quality of education in the mirror of modern requirements and expectations.

Factors that influence on the high-level education formation in Ukraine, contemporary problems in management of educational field and perspectives of their solving are analyzed.

Keywords: education, quality of education, educational strategy, standards of education.

Юхимик Ю. В.

УТИЛІТАРНО-МАГІЧНИЙ МІМЕЗИС ЯК БАЗА СТАНОВЛЕННЯ МИСТЕЦТВА

У статті розглядається утилітарно-магічний тип мімезису як одного із засадничих принципів художньо-образного творення та аналізується його роль у генезі мистецтва як специфічного виду естетичної діяльності.

Ключові слова: мімезис, рання образотворча діяльність, художній образ.

До традиційної естетичної проблематики відносяться питання аналізу становлення мистецтва. Визначення специфіки образного мислення давньої людини є необхідним для дослідження суті мистецтва – проблеми, яка загострилась у зв'язку з виникненням конфліктної опозиції класичне-некласичне мистецтво і відсутністю чітких критеріїв визнання істинної мистецької діяльності.

У заявленій площині переважає мистецтвознавчий підхід (Б. Віппер, Я. Єлінек, В. Мириманов, А. Столяр). Естетичні аспекти аналізу проблеми знаходимо у Д. Лукача, С. Аверинцева, Л. Бергер. Зразки ранньої образотворчої діяльності людини давньокам'яної доби – насамперед, наскальні зображення та скульптура, – наочно ілюструючи першу фазу становлення мистецтва, одночасно фіксують і формування важливого принципу художньо-образного творення – специфічного об'єктивного мімезису.